

Er komt nu snel vrede.

Hunya Volkmann¹⁷

Op een stralende dag moesten Hunya, Bracha, Katka en hun vriendinnen van het klermaakcommando bij elkaar komen en werd hun verteld dat ze weg zouden gaan uit Ravensbrück, en of dat goed of slecht nieuws was, wist niemand. Onder toezicht van blokoudste Maria Maul liepen ze naar het dichtstbijzijnde treinstation. Nu ze uit het kamp waren, rook de lucht onvoorstelbaar schoon en fris. Ze kregen zitplaatsen toegewezen in een heuse passagierstrein, met rantsoenen brood, jam en margarine. Zulke buitengewone gebaren maakten de vrouwen haast hysterisch van genot.

Na een lange rit moesten ze over een weg met bomen erlangs naar hun nieuwe kamp lopen, Malchow, een van de satellietkampen van Ravensbrück, een kamp met goedgeorganiseerde schaarste, waar mensen op ordentelijke wijze werden uitgehongerd tot de dood erop volgde. Hun barakken, slechts tien kleine blokken voor pakweg vijfduizend vrouwen, waren van groen geschilderd hout. Eromheen lag een dichtbegroeid en donker bos. Het was niet lang voordat gevangenen van Malchow kruiden uit het bos aten en boomschors, omdat er bijna geen voedsel meer was.

Sommige vrouwen gingen werken in een nabijgelegen munitiefabriek, die gecamoufleerd was zodat ze wegviel tegen het bos. Het lukte hun om aardappelen en wortels terug te smokkelen naar de anderen in het kamp, verstoppt onder hun jurken. Bracha had geluk dat ze de binnenbaan van *štubová* (zaaloverste) kreeg, waarbij ze moest zorgen dat de barakken schoon waren en dat het eten werd verdeeld.

Hunya vond het fijn om verzorgd te worden door haar jongere vriendinnen, die haar plagend ‘omajtje’ noemden. Maar ze peigerde zich af bij het houthakcommando in de bossen en had zelfs al moeite met het lichtere werk in het hospitaalcommando. Ze

kreeg een beetje meer geluk toen een van de fabrieksmanagers, een Duitse burger uit Stettin, *Herr Mattner*, Hunya bij zich riep en haar begon te ondervragen. Hij was geïnteresseerd toen ze vertelde dat ze naaister was, en hij vroeg of ze voor zijn vrouw wilde komen werken. Opnieuw kon ze zich redden door haar naaikunst.

Als eerste maakte Frau Mattner een maaltijd van vlees en gebakken aardappels voor Hunya. Hunya wist dat het niet slim was om zulk rijk voedsel naar binnen te schrokken nu haar maag zo gekrompen was, maar ze had een enorme honger. De hele nacht had ze maagkramp van het eten, en de volgende dag was ze te zwak en te ziek om te naaien. Frau Mattner maakte een kop thee voor haar – echte thee, alsof Hunya een echt mens was. Ze bleven zo samen zitten totdat Hunya sterk genoeg was om te naaien en te strijken.

Hunya schreef het volgende sarcastische commentaar: ‘Ge-roosterde duiven zijn niet bepaald geschikt voedsel voor een gevangene.’ Ze hield het in het vervolg bij simpel eten, hoewel ze wel graag inging op Frau Mattners aanbod van echte koffie, gezoet met suiker.

In huize Mattner vond ze het zalig om naald en draad weer ter hand te kunnen nemen, en om stof aan te raken die niet door-drenkt was, bevroren, bebloed, of vol met korsten of ongedierte. Hunya’s waardigheid kwam terug dankzij deze onverwachte Duitse gulheid. In ruil daarvoor naaide ze perfecte kledingstukken. Frau Mattner smeekte haar om warmere kleding te accepteren. Hunya sloeg het af: ‘Ik neem graag uw eten aan, omdat ik zo’n honger heb, maar zolang deze jurk heel blijft zal ik geen kleding aannemen.’¹⁸

In april 1945 leek de herrie van explosies nooit te stoppen. Lorries van het Rode Kruis verschenen aan de kamppoort en pakketjes voor gevangenen werden uitgeladen: eten!

De ss pikte alles in.

Op een dag zag Bracha de kampcommandant van Malchow de poort uit fietsen in burgerkleding.

‘Wat is er gaande?’ vroeg ze aan hem.

‘De Russen komen! Ik ga naar het westen, naar het volgende dorp, om daar bevrijd te worden door de Amerikanen...’¹⁹

Russische, Britse en Amerikaanse soldaten kwamen allemaal samen in het gebied.

Op 2 mei, de dag dat Berlijn zich overgaf, waren de gevangenen in Malchow vrij om te gaan waar ze wilden. De ss-bewakers die Hunya en de anderen het kamp uit lieten marcheren, lieten hen gewoon achter. ‘De Russen komen, wij redden ons vege lijf, en het kan ons niet schelen wat jullie doen,’ zeiden ze.

Marta’s nicht Herta Fuchs kwam in een Britse zone terecht en herstelde in een kamp voor ontheemden in Lüneberg. Hier, in Lüneberg, zat de beruchte ss-bewaakster Irma Grese gevangen. Ze was overgekomen vanuit Auschwitz, en hier wachtte ze op haar strafproces. Zoals veel ss’ers had ook Grese een garderobe vol burgerkleding klaargelegd voor als de geallieerden kwamen, zodat ze zou kunnen doorgaan voor burger of gevangene. Ze was in Bergen-Belsen gestationeerd geweest, waar ze met commandant Kramer de leiding had gehad over een beerput aan mensonwaardige omstandigheden. Tot het bittere einde eiste Grese op maat gemaakte mode van gevangenen-naaisters. Ze liet Ilona Hochfelder komen, voormalig coupeuse voor het huis Chanel in Parijs, die Auschwitz had doorstaan in de naaifabriek in Birkenau. Het laatste item dat Ilona voor Grese maakte, was een burgerrok, en ze haatte iedere steek die ze moest doen voor die vreselijke vrouw.²⁰

Weg van het kamp zag Hunya witte vlaggen zwaaien boven het nabije stadje. Overal in de lucht fladderden pamfletten naar beneden, die gedropt waren door geallieerde vliegtuigen. Met haar metgezellinnen voegde ze zich bij grote menigten van ontheemden die op zoek waren naar eten en onderdak. Al heel snel

waren ze verdwaald in het bos, met pijnlijke voeten en uitgehongerd. Uitgeput en ontmoedigd sleepten ze zich voort totdat ze niet meer konden. Toen ze zich lieten zakken om te rusten, zagen ze een tas op een stapel takken, naast het pad.

‘Dat zijn explosieven!’ waarschuwde iemand, want ze wisten dat er bevrijde gevangenen waren omgekomen door landmijnen die in het Duitse platteland lagen.

Hunya volgde haar eigen gevoel. Ze opende de tas en ontdekte een wonderlijk feestmaal van broden, boter, worst en gerookte vleeswaren. Ze waarschuwde dat ze zich niet moesten overeten, want ze had zelf ondervonden bij de Mattners in Malchow hoeveel ellende je daarvan kreeg. Later, toen ze naast andere gevangenen in een schuur lag voor de nacht, werd de buit verder opgedeeld, met beschaafde manieren en grapjes: er was geen reden meer om als wilden te vechten voor elke hap, nu ze vrij waren.

Een zaklamp ging aan in het duister. Russische soldaten riepen in het Duits: ‘Wie is daar?’

‘Gevangenen!’ riepen ze.

Tientallen armen gingen omhoog om de Auschwitz-nummers te tonen.

De Russen kondigden aan dat ze vrij waren.

Hoewel de bevrijding vrij was van dramatiek was het toch een enorm emotioneel moment, vooral voor Joodse overlevenden, die overal in nazibezet gebied, van de grootste stad tot het kleinste gehucht, zo systematisch waren opgespoord, vervolgd, ont-eigend, tot slaaf gemaakt en vermoord.

De volgende dag zat Hunya in een weide, zich afvragend wat ze nu moest doen. Opeens kwamen er drie jeeps van verschillende kanten op haar af rijden. Er sprongen mannen uit, die begonnen handen te schudden en sigaretten uit te delen. Het waren Russen, Britten en Amerikanen, die een historisch rendez-vous hadden op Duitse bodem, na vele jaren strijd. Hunya zag het

gebeuren en wist meteen, barstend van de opwindning: ze waren vrij.

Bracha en Katka gingen naar het oosten, naar een nabij dorp, waar ze bij een boerderij vroegen of ze er mochten overnachten. De oude vrouw die er woonde hilde dat haar zoons aan het front waren en dat ze niet wist of ze dood waren of nog leefden. Ze liet de uitgeputte gevangenen op de hooizolder slapen. De volgende ochtend troffen ze, toen ze wakker werden, op het erf een Russische soldaat aan, die stond te zwaaien met een revolver. Er gingen verhalen rond over Russische soldaten die overal vrouwen en meisjes verkrachtten, deels uit vergelding voor wat de Duitsers Russische vrouwen hadden aangedaan, deels omdat seksuele geweldplegingen vreselijk aanstekelijk bleken te zijn.

Bracha was optimistisch als altijd. Ze redeneerde zo: 'Wat kan ons gebeuren, we hebben toch onze tatoeages?'

Hun status als voormalige Auschwitz-gevangenen zou hopelijk dienen als een soort bescherming, omdat het duidelijk aantoonde dat fascistische soldaten een gemeenschappelijke vijand waren. Soms was het een efficiënt afschrikmiddel, net als het gehavende, uitgemergelde uiterlijk van de vrouwen. Vaak viel er niets te doen tegen de verkrachtingen. Dat was weer een zoveelste gruwel boven op al zoveel reeds geleden gruwelen. Net als in de kampen en in de bredere samenleving moesten slachtoffers van verkrachting de schaamte zelf te boven zien te komen. In de naoorlogse verslagen zijn er veel getuigenissen over *andere* vrouwen die werden aangevallen; het gebeurde maar zelden dat overlevenden zich veilig genoeg voelden om toe te geven dat zij zelf waren verkracht.

Bracha en Katka lieten hun getatoeëerde kampnummers zien aan de gewapende Russische soldaat op het erf van de boerderij. Hij snapte wat dat betekende en vroeg waar de jonge vrouwen sliepen. Hij werd woest toen hij het antwoord hoorde.

‘Hooi? De Duitsers zouden op hooi moeten slapen... en jullie in het bed!’ Hij ging plunderend door het huis en verliet het terrein.²¹

Een van de Russen die Bracha en Katka later tegenkwamen was Joods. Hij waarschuwde dat ze niet moesten zeggen dat ze Joods waren, omdat antisemitisme nog lang niet verdwenen was. ‘Ga naar huis,’ was zijn advies. ‘Je weet niet wat er nog kan gebeuren.’

Ga naar huis.

Gemakkelijker gezegd dan gedaan. Alles wat ze hadden bezeten, was afgepakt door de nazi’s. Ze hadden de kleren die ze aanhadden, en meer niet.

Hunya’s groep werd door een Russische officier naar een Duits huis geleid. De huiseigenaar had bijna al haar spullen achter slot en grendel weggeborgen. De sleutel hield ze in haar hand, en ze vroeg of ze alsjeblieft niets wilden beschadigen.

‘We hebben al genoeg te lijden gehad van deze klootzakken,’ zeiden sommige overlevenden. ‘Het kan geen kwaad om te nemen wat ons toekomt.’²²

De vrouwen namen de boel over, doorzochten de keukenkasten en zetten een pot echte koffie. Het was een waanzinnige ervaring om weer in een huis te zijn, om te kunnen badderen en jezelf schoon te schrobben. Hunya’s nicht Marishka trok een zalig zachte, gestolen, witkatoenen nachtjapon aan.

‘Als je er maar niet te appetijtelijk uitziet,’ waarschuwden de anderen.

Ze hoorden bonzen op de voordeur. Als verantwoordelijke voor de groep ging Hunya opendoen. Voor haar stonden vier keurig uitzijnde Russische officieren, die het huis begonnen te verkennen. Hunya hoorde geluiden van een worsteling en zag Marishka, in een inmiddels gekreukte witte nachtjapon, verwoed haar best doen om zichzelf te bevrijden.

‘Wat denken jullie nou, op wie nemen jullie wraak?’ riep Hunya

tegen de Russen. ‘Kijk naar ons! We hebben honger, we zijn dood-moe!’

Op een of andere manier kwam het aan. De hoogste officier trok zijn schouders op en gaf toe: ‘Als ze niet wil, laat haar dan gaan!’

Opvallend genoeg kreeg Hunya haar zin en de officieren ver-trokken. Toen iemand het raam opendeed om frisse lucht binnen te laten, hoorden ze gegil van anderen verderop, die minder ge-luk hadden.

Brutaal als altijd deed Hunya de volgende dag een hoofddoek-je en een sjaal om. Ze liep naar het stadje, ging naar binnen bij het nieuwe Russische hoofdkwartier en eiste iemand te spreken die het voor het zeggen had. De dienstdoende officier had begrip voor de acht weerloze vrouwen, maar hij kon niets voor hen be-tekenen; ze moesten zich maar verdedigen, zo goed en zo kwaad als het ging.

Toen ze weer ‘thuis’ was, braken andere bevrijde gevangenen bij hen in, om voedingsmiddelen en spullen te plunderen. Hunya zei dat ze zich niet net zo slecht moesten gedragen als de Duitsers. Ze was realistisch genoeg om te beseffen dat ze op zijn minst wat kleren voor zichzelf moest nemen. De andere vrouwen haalden haar over om haar versleten wollen jurk in te ruilen voor een fatsoenlijke blouse en rok. Toen de huiseigenaar klaagde dat dat diefstal was, verloor Hunya haar geduld: ‘Schaamt u zich niet? U vraagt om eerlijkheid en fatsoen, na alles wat jullie ons hebben aangedaan?’²³

Jezelf opnieuw kleden was een belangrijk onderdeel van de be-vrijding. Kampstrepen, kampvodden en alle tekens van het ge-vangenisleven afleggen, om eindelijk weer echte kledingstukken aan te trekken, dat was een krachtige transitie. Van nummer naar vrouw, van gevangene naar persoon. Wie haar vodden afschud-de, schudde de vernedering van zich af. Erika Kounio, een van Bracha’s vriendinnen uit het Stafgebouw, zei later: ‘We moesten ons verkleeden om weer mens te worden.’²⁴